Qabul qilindi: 3-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 8-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 14-oktabr 2026-yil

SIYOSIY MAS’ULIYATNING TARMOQLASHGAN JAMIYATDAGI INSTITUTSIONAL VA AXLOQIY CHEGARALARI: RAQAMLI ISHTIROK, FUQAROLIK NAZORATI HAMDA SHAXSIY VA JAMOAVIY JAVOBGARLIKNING DIALEKTIK MUNOSABATLARI

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ЭТИЧЕСКИЕ ГРАНИЦЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СЕТЕВОМ ОБЩЕСТВЕ: ЦИФРОВОЕ УЧАСТИЕ, ГРАЖДАНСКИЙ КОНТРОЛЬ И ДИАЛЕКТИКА ИНДИВИДУАЛЬНОЙ И КОЛЛЕКТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

INSTITUTIONAL AND ETHICAL BOUNDARIES OF POLITICAL RESPONSIBILITY IN NETWORKED SOCIETY: DIGITAL PARTICIPATION, CIVIC OVERSIGHT, AND INDIVIDUAL–COLLECTIVE ACCOUNTABILITY

Axmadulloyev Akmaliddin Abduxamid o‘g‘li
Mustaqil tadqiqotchi
Orcid: 0009-0003-0767-3179

Annotatsiya. Maqolada tarmoqlashgan jamiyatda siyosiy mas’uliyatning institutsional va axloqiy chegaralari tahlil qilinadi. Fuqaro, platforma va davlat instituti vakolatlari farqlanadi. Vakolat, ehtimoliy oqibatni anglash va xatoni tuzatish mezonlari asoslanadi. Fuqarolik nazoratining dalil, oshkoralik, javob va qayta ko‘rik bosqichlari taklif etiladi. Shu orqali ishtirok, institutsional ta’sir va jamoaviy mas’uliyat chegaralari o‘zaro qiyosiy ravishda farqlanadi.

Kalit so‘zlar: tarmoqlashgan jamiyat, siyosiy mas’uliyat, raqamli ishtirok, fuqarolik nazorati, javobgarlik, jamoaviy harakat, institutsional legitimlik.

Аннотация. Анализируются институциональные и этические границы политической ответственности в сетевом обществе. Разграничиваются полномочия граждан, платформ и государственных институтов. Обосновываются критерии

полномочий, предвидения последствий и исправления ошибок. Предлагаются этапы гражданского контроля: доказательство, публичность, ответ и пересмотр.

Ключевые слова: сетевое общество, политическая ответственность, цифровое участие, гражданский контроль, подотчётность, коллективное действие, институциональная легитимность.

Abstract. The paper examines institutional and ethical limits of political responsibility in networked society. Citizens’, platforms’, and public institutions’ roles are distinguished. Criteria based on authority, foreseeable consequences, and corrective capacity are established. Civic oversight is conceptualized through evidence, transparency, institutional response, and review. The difference between political expression and institutional influence remains central.

Keywords: networked society, political responsibility, digital participation, civic oversight, accountability, collective action, institutional legitimacy.

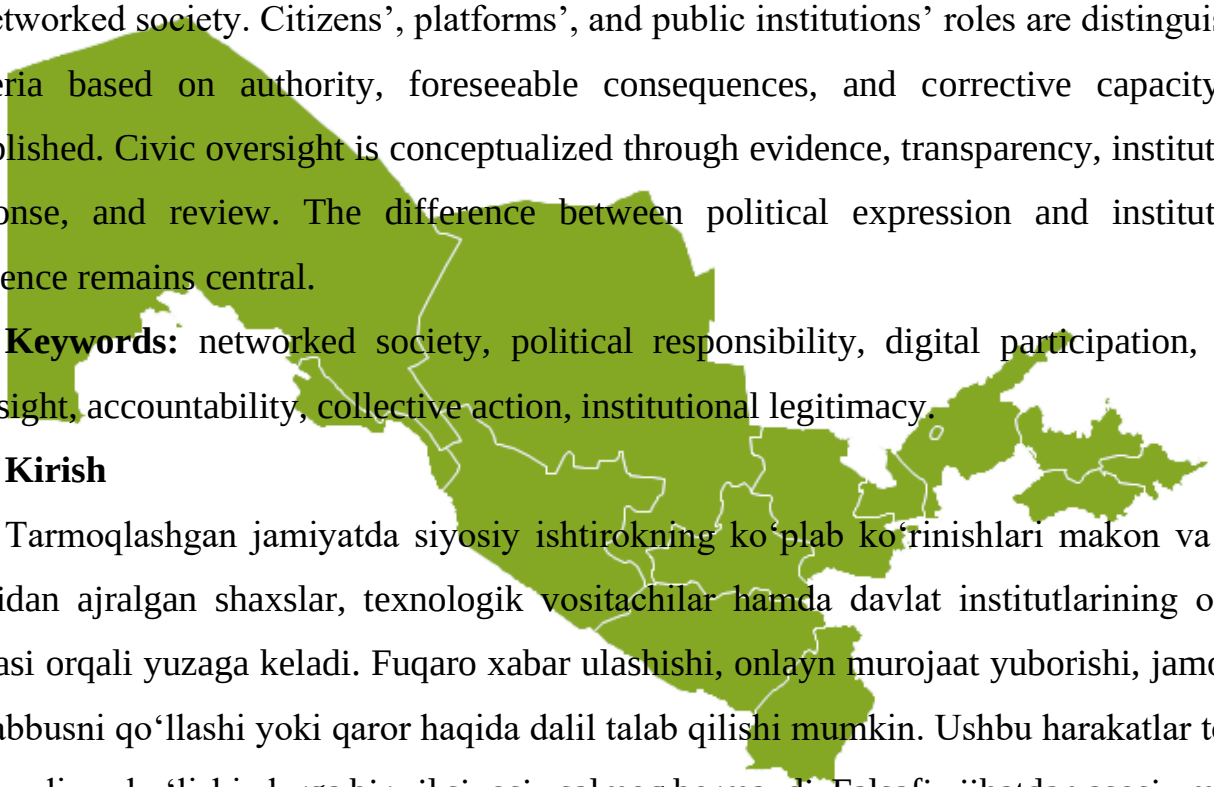

Kirish

Tarmoqlashgan jamiyatda siyosiy ishtirokning ko‘plab ko‘rinishlari makon va vaqt jihatidan ajralgan shaxslar, texnologik vositachilar hamda davlat institutlarining o‘zaro aloqasi orqali yuzaga keladi. Fuqaro xabar ulashishi, onlayn murojaat yuborishi, jamoaviy tashabbusni qo‘llashi yoki qaror haqida dalil talab qilishi mumkin. Ushbu harakatlar tez va ko‘rinadigan bo‘lishi ularga bir xil siyosiy salmoq bermaydi. Falsafiy jihatdan asosiy masala ishtirokning shakli emas, u kimning vakolatiga ta’sir qilishi, qanday majburiyatlarni yuzaga keltirishi va xatolik sodir bo‘lganda kim javob berishi bilan belgilanadi. Shu sababli siyosiy mas’uliyatning yangi ko‘rinishlarini texnik faollik statistikasi bilan tenglashtirish yetarli emas [4; 5].

Mazkur muammoning birinchi ziddiyati shaxsiy erkinlik va jamoaviy oqibat o‘rtasidadir. Fuqaro o‘z fikrini erkin ifoda etishga intilar ekan, uning tez tarqaladigan xabari boshqa ishtirokchilar qarashiga yoki jamoatchilik muhokamasining yo‘nalishiga ta’sir qilishi mumkin. Ikkinchi ziddiyat institutning ommaviy hokimiyati bilan uning raqamli kanal orqali namoyon bo‘lishi o‘rtasidadir: murojaatga avtomatik javob berilishi davlatning

mazmunli tushuntirish majburiyatini avtomatik bajarmaydi. Uchinchi ziddiyat platforma ta’siri bilan uning rasmiy siyosiy maqomi o‘rtasidadir: u davlat organi bo‘lmagan holda xabarlarning ko‘rinishi yoki tarqalishiga vositachilik qilishi mumkin [7; 8].

O‘zbekiston ilmiy muhitida siyosiy ishtirok va yoshlarning boshqaruvdagi o‘rni haqidagi ishlar ushbu munosabatni mahalliy konteksda muhokama qilish uchun nazariy asos beradi [1; 2]. Biroq biror raqamli kampaniyaning keng tarqalganidan uning qarorlarga ta’siri yoki ishtirokchilarning demokratik mas’uliyati darajasi haqida sababiy xulosa chiqarib bo‘lmaydi. Maqolaning maqsadi siyosiy mas’uliyat subyektlarini differensiatsiya qilish, javobgarlikning axloqiy va institutsional chegaralarini belgilash hamda fuqarolik nazorati uchun normativ-protsessual yondashuvni ishlab chiqishdir.

Bosh tadqiqot savoli: bir necha subyekt birgalikda shakllantirgan raqamli siyosiy natija yuzasidan javobgarlikni qanday asoslarda taqsimlash mumkin? Yordamchi savollar murojaatning eshitilishi, platforma qoidalarining javobgarligi, faoliyatning ixtiyoriyligi va jamoaviy tashabbusdan kelib chiqadigan majburiyatga tegishlidir. Mazkur savollar siyosiy hodisaga hukm chiqarish uchun emas, subyektlarning vakolatini aniqlovchi falsafiy kategoriyalarni ishlab chiqish uchun qo‘yiladi.

Materiallar va metodlar

Maqola chop etilgan sakkiz manbani normativ-konseptual qiyoslashga tayanadi. Azizova siyosiy ishtirokni nazariy tahlil etadi, Xalilov va Qorjovova yoshlar bilan boshqaruv aloqasini muhokama qiladi [1; 2]. Nikiforov raqamli transformatsiya va xavf-refleksiyaning siyosiy o‘lchovlarini, Sokolov va Barskiy internet faolligining fuqarolik tabiatini o‘rganadi [3; 4]. Coleman demokratiyaning tavsifiy va normativ qirralarini farqlashga undaydi; Bright va hammualliflar siyosiy kommunikatsiyadagi ijtimoiy tarmoqlar roli bo‘yicha dalillarga murojaat qiladi [5; 6]. Zuboff kuzatuv kapitalizmi doirasida jamoaviy harakat muammosini, Kreiss va McGregor esa texnologiya kompaniyalarining siyosiy kommunikatsiyaga ta’sirini yoritadi [7; 8].

Tizimli tahlil ishtirokni shaxs, platforma, fuqarolik birlashmasi, davlat instituti o‘rtasidagi munosabat sifatida qayta quradi. Har bir bo‘g‘inda uch ko‘rsatkich alohida

tekshiriladi: qaror ustidan vakolat; oqibatni oldindan taxmin qilish yoki tuzatish imkoniyati; javob talab qiluvchi subyektlarning mavjudligi. Agar shaxs biror natijaga umuman ta’sir qila olmasa, unga aynan shu natija bo‘yicha to‘la javobgarlik yuklash axloqiy jihatdan nomutanosib bo‘lishi mumkin. Bunga teskari vaziyatda katta boshqaruv vakolatiga ega institutning faqat texnik vositachini ayblashi ham normativ asos talab qiladi.

Kontrfaktual usul yordamida harakatning zaruriy shartlari farqlanadi. Masalan, fuqaro noto‘g‘ri ma’lumotni ulashmaganida zarar kamayarmidi; platforma nizoli kontent haqida ogohlantirish berganida muhokama boshqacha kecharmidi; vakolatli institut o‘z vaqtida asosli javob qaytarganida nizo yumsharmidi? Ushbu savollar sababiylikni laboratoriyada o‘lchamaydi. Ular javobgarlikni baholashda ta’sir imkoniyatining ahamiyatini ochadigan fikriy tajribalardir. Mazkur metod natijaning murakkabligini bir subyektga yuklash xatarini kamaytiradi.

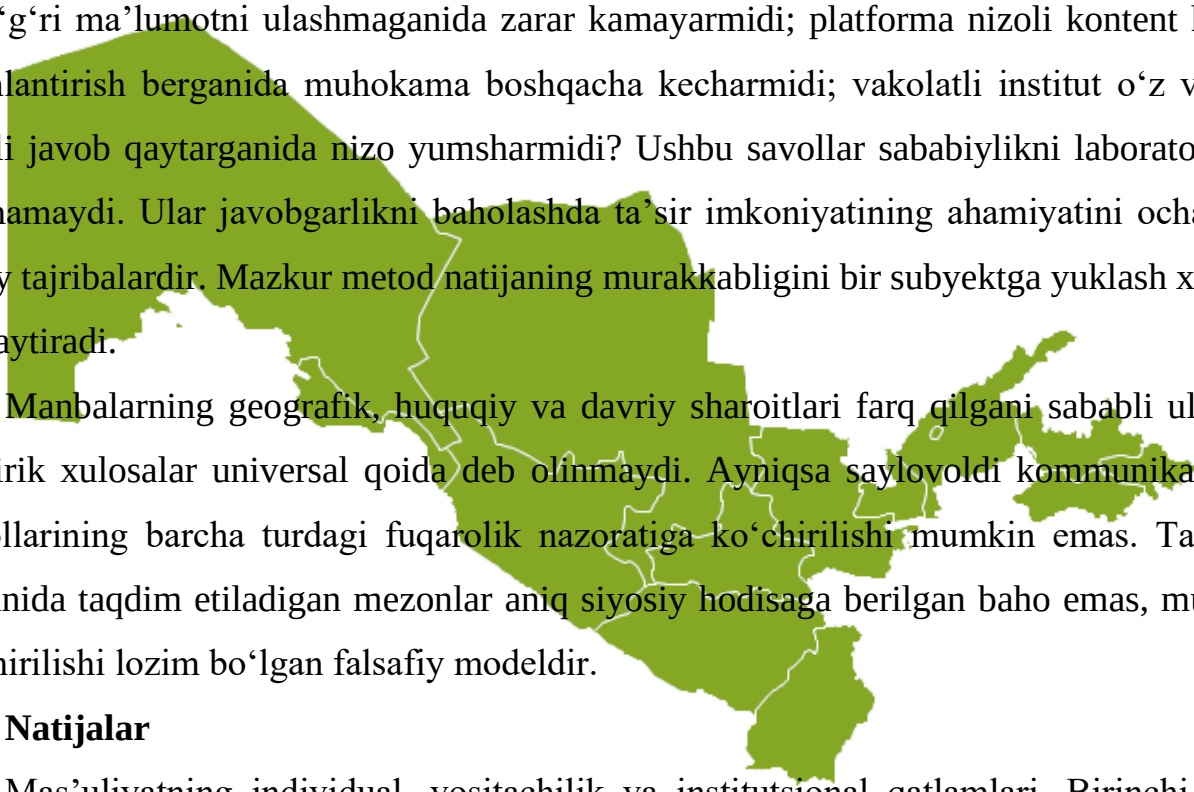

Manbalarning geografik, huquqiy va davriy sharoitlari farq qilgani sababli ulardagi empirik xulosalar universal qoida deb olinmaydi. Ayniqsa saylovoldi kommunikatsiyasi misollarining barcha turdagi fuqarolik nazoratiga ko‘chirilishi mumkin emas. Tadqiqot yakunida taqdim etiladigan mezonlar aniq siyosiy hodisaga berilgan baho emas, mustaqil tekshirilishi lozim bo‘lgan falsafiy modeldir.

Natijalar

Mas’uliyatning individual, vositachilik va institutsional qatlamlari. Birinchi natija siyosiy javobgarlikning uch funksional qatlamini ajratishdir. Individual qatlam fuqaroning xabari, argumenti va xatti-harakati yuzasidan asos bera olishini bildiradi. Vositachilik qatlami platforma yoki tashkiliy administratorning axborot oqimini tartibga solish, faoliyatni cheklash va muayyan mavzuni ko‘rsatish vakolatiga mos vazifalarni qamrab oladi. Institutsional qatlam esa qonuniy boshqaruv vakolatiga ega organlarning qaror va javobini asoslash, fuqarolik murojaatini ko‘rish hamda xatoni tegishli tartibda tuzatish majburiyati bilan belgilanadi. Ushbu qatlamlar bir voqeada kesishishi mumkin, lekin birining mavjudligi boshqasini bekor qilmaydi.

Javobgarlikni taqsimlashning boshlang‘ich talabi vakolatga mutanosiblikdir. Raqamli

murojaatni ulashgan foydalanuvchi hokimiyat qarorini o‘zgartirishga vakolatli emas; biroq u ko‘rsatgan faktlarni soxtalashtirmaslikka mas’ul bo‘lishi mumkin. Xabarni algoritmik rag‘batlantirgan vositachi ham rasmiy qaror qabul qiluvchi organ emas, ammo o‘z boshqaruv funksiyasi yuzasidan izoh berishning axloqiy masalasiga duch keladi. Davlat instituti esa jamoatchilik noroziligi mavjudligidan qat’i nazar, o‘z vakolatiga tegishli qarorni asoslash vazifasini saqlaydi. Bu farqlash vakolat va mas’uliyatning simmetriyasi haqida normativ mezon yaratadi [5; 8].

Ikkinchi talab oqibatni oldindan ko‘ra olish darajasidir. Keng axborot resursiga, professional maslahatga va texnik nazorat vositalariga ega subyekt kichik foydalanuvchidan ko‘ra ayrim xatarlarni oldinroq payqashi mumkin. Shuning uchun barcha ishtirokchilarga bir xil ehtiyotkorlik standartini qo‘llash ayrim vaziyatlarda adolatsizlikni tug‘diradi. Biroq “oldindan bilmasdim” degan da’vo ham hech qanday tekshiruvisiz javobgarlikdan ozod qilmaydi: xatarni aniqlashning oqilona imkoniyatlari va mavjud ogohlantirishlar baholanishi kerak.

Uchinchi talab tuzatish qudratidir. Xato xabarni tahrirlash mumkin bo‘lgan foydalanuvchi uni izohlab, o‘z vaqtida tuzatishi lozim. Moderatsiya xatosini tuzatishga vakolatli operator qayta ko‘rish tartibini ta’minlashi kerak. Qarorning huquqiy oqibatini o‘zgartira oladigan institut esa hujjatlashtirilgan tuzatish mexanizmini ishga solishi talab etiladigan subyektdir. Shunday qilib, javobgarlik aybni izlash bilan cheklanmay, zararni kamaytirish imkoniyatini ham qamrab oladi.

Raqamli ishtirok shakllari va siyosiy ahamiyatning farqlanishi. Ikkinchi natija onlayn ishtirokni kamida to‘rtta ko‘rinishga ajratishdan iborat. Ifodaviy ishtirok fuqaroning munosabatini e’lon qilishidir; axborotiy ishtirok jamoa uchun muhim dalilni yig‘ish va tekshirishdir; konsultativ ishtirok ma’lum qaror loyihasi yuzasidan asosli taklif kiritishdir; nazoratga yo‘naltirilgan ishtirok esa vakolatli subyektdan natija, asos va qayta ko‘rish imkonini talab qiladi. Mazkur turkumlash baholovchi pog‘ona emas: ayrim vaziyatlarda ifodaviy guvohlikning o‘zi boshqa kishilarning tajribasini ko‘rinadigan qiladi. Biroq ularning siyosiy oqibatini tekshirish mezonlari bir xil bo‘lishi mumkin emas [1; 4].

Ishtirokning miqdoriy ko‘rsatkichlari ham ehtiyotkor talqin talab qiladi. Katta auditoriya xabar tarqalganini ko‘rsatadi, biroq argumentning to‘g‘riligini yoki rasmiy qarorga ta’sirini isbotlamaydi. Platformadagi faollik bilan siyosiy natija o‘rtasidagi bog‘lanish haqida izlanishlar muayyan saylov va texnologik sharoitlarni hisobga olgan holda o‘tkazilgan [6]. Shu bois bu ma’lumotlarni turli mamlakatlarning barcha siyosiy jarayonlariga bevosita ko‘chirish metodologik jihatdan xato bo‘ladi. Fuqarolik subyektligining sifatini baholash uchun jarayonning davomiyligi, argumentlarning ko‘rilishi va javobning asoslanganligi ham kuzatilishi lozim.

Jamoaviy tashabbusda bir guruh shaxslar bir maqsadni qo‘llashi mumkin, ammo ularning bilim darajasi, tashkilotchilik vakolati va harakatdagi ishtiroki teng emas. Guruhning mavjudligi barcha a’zolarning har bir xatti-harakat uchun bir xil javobgarligini anglatmaydi. Maqolada “differensial jamoaviy mas’uliyat” tushunchasi taklif qilinadi: umumiy maqsadga daxldorlik tan olinadi, lekin majburiyatlar har bir aktorning bilimi, vakolati va amaliy hissa darajasiga qarab asoslanadi. Bu yondashuv ham jamoaviy axloqni yo‘qotmaydi, ham shaxsiy erkinlikni sun’iy bir xil javobgarlikka singdirmaydi.

Fuqarolik nazorati faoliyatini anglash uchun “qaysi ko‘rsatkich o‘zgardi?” savolidan oldin “qaysi protsessual imkoniyat yaratildi?” savolini qo‘yish muhim. Murojaatni ko‘rish muddati, argumentga javob berish mezoni va qayta ko‘rish yo‘li mavjudligi faoliyat natijasini keyinchalik xolis baholashning boshlang‘ich sharti bo‘lishi mumkin. Shuning uchun raqamli ishtirokning siyosiy mazmuni uning institutsional yo‘li bilan birgalikda tahlil qilinadi.

1-jadval

Raqamli fuqarolik munosabatlarini normativ baholash mezonlari

Subyekt	Asosiy vakolat	Axloqiy majburiyat	Hisobdorlik mezoni
Fuqaro	Fikr va dalil bildirish	Faktni tekshirish, tuzatish	Asosli munosabat

Subyekt	Asosiy vakolat	Axloqiy majburiyat	Hisobdorlik mezoni
Platforma	Ko‘rsatish, moderatsiya	Izchil qoida, xato tuzatish	Izoh va apellatsiya
Fuqarolik guruhi	Tashabbusni birlashtirish	Ichki shaffoflik	Vakilning hisoboti
Davlat instituti	Rasmiy qaror qabul qilish	Javobni asoslash	Ko‘rib chiqish, qayta qaror

Normativ taqsimotning afzalligi mas’uliyatni bir aktorning xulq-atvoriga sun’iy yig‘masligidadir. Masalan, asosli fikr bildirilgan bo‘lsa-da, murojaat tartibi mavjud bo‘lmasa, muammo fuqaroga tegishli savodxonlik darajasidan tashqarida joylashishi mumkin. Aksincha, ochiq shikoyat tartibi mavjud bo‘lgan holda ataylab soxta fakt tarqatish individual axloqiy vazifani bekor qilmaydi. Jadval har ikkala holatni bir xil “raqamli siyosiy faollik” kategoriyasiga singdirishning oldini oladi.

Mazkur ko‘rsatkichlar davlatning qonuniy majburiyatlari haqida mustaqil yuridik xulosa emas; ular falsafiy tahlil uchun tuzilgan baholash savollaridir. Amaliy vaziyatda vakolat doirasi, shikoyatning huquqiy tartibi va ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha tegishli normativ hujjatlar alohida o‘rganilishi kerak.

Uchinchi natija “dalil, oshkoralik, javob, qayta ko‘rib chiqish” ketma-ketligini fuqarolik nazoratining protsessual modeli sifatida asoslashdir. Dalil bosqichida muammo fakt, manba va tekshiruvga ochiq ifoda shakliga keltiriladi. Oshkoralik bosqichi shaxsning murojaat yo‘li, vakolatli organ va ko‘rib chiqish qoidalari haqida ma’lumot olishini talab qiladi. Javob bosqichida masalaga daxldor institut o‘z qarorining sababi hamda asosini bildiradi. Qayta ko‘rish bosqichi esa noto‘g‘ri xulosaga e’tiroz qilish, qo‘shimcha fakt taqdim etish yoki xatoni tuzatish imkonini nazarda tutadi.

Ushbu ketma-ketlikda har bir bosqich keyingisining shartini hosil qiladi. Faktlar tekshirilmasa, shikoyat shunchaki taxminga aylanib qolishi mumkin. Qoidalar oshkora bo‘lmasa, foydalanuvchi o‘z murojaatini qayerga yo‘naltirishni bilmaydi. Javob sababsiz

bo‘lsa, uni xolis baholash qiyinlashadi. Qayta ko‘rish imkoniyati bo‘lmasa, tushuntirishning o‘zi yetarli hisobdorlikni yaratmaydi. Shu ma’noda fuqarolik nazoratini faqat norozilik e’lon qilish emas, jamoatchilik bilan vakolatli institut o‘rtasidagi normativ aloqa sifatida ko‘rish zarur.

Raqamli tizimlarning xavfi haqidagi refleksiv yondashuvlar ushbu modelga muhim aniqlik kiritadi [3]. Xatar doimo zarar ro‘y berganini bildirmaydi; u oldindan ehtiyotkor mexanizm yaratish zaruratini anglatadi. Shuning uchun ma’lumotning ommaviy tarqalishi yoki avtomatlashtirilgan qayta ishlanishi fuqarolarni o‘z fikrini bildirishi uchun jazolashga asos bo‘lmaydi, lekin dalil bilan noaniqlikni farqlash majburiyatini kuchaytirishi mumkin. O‘z vaqtida tuzatilgan xato muhokamaga zarar yetkazish ehtimolini kamaytiradi.

Maqolada fuqarolik nazoratining sifat mezoni sifatida “izohlanuvchi natijadorlik” taklif qilinadi. Bunda nazoratning ahamiyati faqat talab bajarilgan-bajarilmaganida emas, rad etish holatida ham tushunarli sabab, mezon va e’tiroz kanali mavjudligida ko‘riladi. Shu yo‘l bilan jamoatchilik nazorati siyosiy kurashning tayyor natijasiga emas, munosabatlarning protsessual legitimligiga qaratilgan tahlil obyektiga aylanadi.

Muhokama

Siyosiy mas’uliyatning tarmoqlashgan shakli haqida bahs yuritishda “hamma javobgar bo‘lsa, hech kim javobgar emas” degan mantiqiy xavf yuzaga keladi. Harakatlar o‘zaro bog‘langanida individual va institutsional majburiyatlar noaniq bo‘lib qolishi mumkin. Shu bois taklif etilgan differensial yondashuv javobgarlikni umumiy jamoaga tarqatib yubormay, har bir subyektning qaror vakolati, xabardorlik imkoniyati va tuzatish resursini alohida ko‘rsatadi. Zuboffning kuzatuv kapitalizmi bilan jamoaviy harakat o‘rtasidagi munosabatni ko‘tarishi bu tahlilning iqtisodiy-hokimiyatchilik qatlamini anglashga yordam beradi [7].

Texnologiya kompaniyalarining siyosiy kommunikatsiya jarayonlaridagi o‘rni haqidagi tadqiqotlar ham platforma vositachiligining xususiy qaror doirasidan chiqib ketishi mumkinligini ko‘rsatadi [8]. Ammo platforma bilan davlat boshqaruvining vakolati teng emas. Falsafiy bahsdagi muhim nuqta shu: siyosiy kommunikatsiyaga ta’sir ko‘rsatish

ehtimoli mavjudligi texnologiya kompaniyasini avtomatik suveren institutga aylantirmaydi; shunga qaramay, kuchli vositachilik ta’siri uning qarorlari ustidan protsessual hisobdorlik savollarini tug‘diradi. Mazkur farqni saqlash siyosiy javobgarlik nazariyasini haddan tashqari kengaytirishdan himoya qiladi.

Jamoaviy axloq masalasida ishtirokchi o‘zining kichik hissasi natijaga ta’sir qilmaydi deb o‘ylashi mumkin. Biroq individual sababiy ta’sir kichik bo‘lsa ham yolg‘on ma’lumotni ataylab tarqatish, bahsda boshqalarning qadrini kamsitish yoki tuzatish imkonidan voz kechish axloqiy bahoga loyiq. Shu bilan birga, kichik foydalanuvchining bunday vazifalarini yirik vositachining tizimli qarorlaridan kattaroq deb ko‘rsatish ham nomutanosibdir. Bu ikki holat jamoaviy va shaxsiy mas’uliyatning dialektik chegarasini ochadi.

Asosiy e’tirozlardan biri modelning amaliy ko‘rsatkichga aylanishi qanchalik mumkinligidir. “Izohlanuvchi natijadorlik”ni o‘lchash uchun qarorlar soni emas, javob matnining aniq asoslari, qayta ko‘rish mavjudligi, mustaqil shikoyat kanali va qaror natijasining kuzatilishi haqida sifat hamda miqdoriy ma’lumotlar kerak bo‘ladi. Mazkur maqola bunday tadqiqotni o‘tkazmagani sababli modelning samaradorligini tasdiqlamaydi.

O‘zbekiston sharoitida raqamli ishtirokning turli shakllarini qiyoslash zarurati yoshlar faolligi, elektron murojaat va fuqarolik tashabbusi haqidagi mahalliy tadqiqotlar bilan bog‘lanadi [1; 2]. Shu bilan birga, bitta tashabbus misolida shakllangan tushuncha boshqa institut yoki auditoriya tajribasini avtomatik aks ettirmaydi. Fuqarolik nazorati bilan siyosiy mobilizatsiyaning maqsadi, huquqiy asoslari va javobgarlik doirasi farqli bo‘lishi mumkin. Shuning uchun jamoaviy harakatlarning barcha ko‘rinishlari siyosiy ta’sir darajasi bo‘yicha tayyor pog‘onaga joylashtirilmaydi; ular maqsad va protsessual natijasi bo‘yicha tadqiq etiladi.

Universitet ta’limi va fuqarolik madaniyati uchun taklif etilayotgan yo‘nalish oddiy “raqamli platformadan foydalanishni o‘rgatish”dan kengroqdir. Ta’lim oluvchilar faktning manbasini ko‘rsatish, qonuniy vakolatli institutni aniqlash, murojaat talabini asoslash va qabul qilingan javobni mantiqiy baholash kabi amaliy-falsafiy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi

zarur. Bunday mashg‘ulotda jamoaviy loyiha a’zolarining turlicha mas’uliyatini muhokama qilish siyosiy javobgarlik tushunchasini mavhum axloqiy shior darajasidan ajratadi. Ushbu tavsiyaning pedagogik samaradorligi alohida tajriba orqali tekshirilishi kerak.

Keyingi empirik tadqiqotlar uchun fuqarolik tashabbusi rivojlanishining kamida uch bosqichi hujjatlashtirilishi mumkin: muammoning ommaviy ko‘tarilishi, vakolatli institutga dalilli murojaat va javobdan keyingi qayta aloqa. Jarayonda platforma qoidalari va vositachilik mexanizmlarini ham alohida kuzatish lozim. Anonimlik, shaxsiy ma’lumotlar himoyasi hamda ishtirokchilarning xavfsizligi e’tiborga olinmasdan to‘plangan ma’lumotning o‘zi fuqarolik javobgarligiga zid bo‘lishi mumkin.

Xulosa oldidan muhim farqni qayd etish zarur: siyosiy mas’uliyatning institutsional qatlami fuqarolarning barcha talablari bajarilishi shart degani emas. Demokratik protsedurada asosli rad javobi ham mumkin. Biroq legitim rad javobi ko‘rib chiqish asosi, me’yoriy sabab va tegishli e’tiroz tartibini tushuntira olishi bilan xarakterlanadi. Aynan shunday farq jamoaviy ishtirokni natija ustidan da’vo qilish bilan cheklamasdan, hisobdor boshqaruv madaniyatining tarkibiy shartiga aylantiradi.

Xulosa

Maqolada tarmoqlashgan jamiyatdagi siyosiy mas’uliyatni individual xatti-harakatga yoki platformaviy boshqaruvning yagona texnik funksiyasiga qisqartirish nazariy jihatdan yetarli emasligi asoslandi. Birinchidan, fuqarolar, vositachi platformalar, fuqarolik birlashmalari va davlat institutlarining vakolatlari farqli bo‘lgani uchun ularning javobgarligi ham differensial talqin qilinishi lozim. Ikkinchidan, vakolat, oqibatni oldindan ko‘rish imkoniyati va xatoni tuzatish qudrati mas’uliyatni mutanosib belgilashning uch normativ mezoni sifatida ajratildi. Uchinchidan, ifodaviy, axborotiy, konsultativ va nazoratga yo‘naltirilgan ishtirok shakllarining siyosiy mazmuni va baholash savollari farqlanib, onlayn faollik miqdorini avtomatik demokratik natija deb talqin qilish rad etildi. To‘rtinchidan, “dalil, oshkoralik, javob, qayta ko‘rib chiqish” bosqichlari asosida fuqarolik nazoratining protsessual tuzilmasi taklif qilindi. Beshinchidan, jamoaviy maqsad bilan individual hissa o‘rtasidagi dialektik munosabat differensial jamoaviy mas’uliyat

tushunchasi orqali ifodalandi. Ishning amaliy ahamiyati raqamli tashabbus va murojaatlarning protsessual sifatini tekshirish mezonlarini nazariy jihatdan aniqlashtirishidadir. Mazkur modelning real ta’siri o‘lchanmagan; uni tekshirish uchun hujjatlar, murojaatlar va platforma qoidalariga oid mustaqil empirik material talab qilinadi. Taklif etilgan tushunchaviy ajratish siyosiy kelishmovchilikni avtomatik mas’uliyatsizlik sifatida talqin qilishdan ham himoya qiladi. Fuqaro qarorni qo‘llamasligi mumkin, biroq uni tanqid qilishda dalil keltirishi, boshqalarning huquqini hisobga olishi va mavjud e’tiroz tartibidan foydalanishi normativ jihatdan muhim. Xuddi shuningdek, davlat yoki vositachi institutning rasmiy javobi borligi uning asoslantirilganligini oldindan isbotlamaydi: qarorning dalil va me’yor bilan bog‘lanishi mustaqil tahlil qilinishi kerak. Shu sababli model siyosiy pozitsiyani baholash o‘rniga, qaror va murojaatlarning shaffof, izchil hamda qayta ko‘riladigan bo‘lishi uchun falsafiy savollar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizova M. Siyosiy ishtirok va demokratiya: nazariya va tahlil // O‘zbekiston–2030: fan, ta’lim va iqtisodiyot taraqqiyotida. 2023. J. 1, № 1. P. 68–75. DOI: 10.71337/inlibrary.uz.uzbekistan-science-education.25090.

2. Xalilov A., Qorjovova E. Yoshlar va boshqaruv: O‘zbekistonning siyosiy tizimidagi yangi g‘oyalar va yoshlarning roli // Modern Education and Development. 2025. P. 104–112. DOI: 10.71337/inlibrary.uz.mead.116024.

3. Никифоров А. А. Онтологическое и политическое измерения риск-рефлексии: общество риска и цифровая трансформация // Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. 2022. Т. 18, № 4. P. 489–503. DOI: 10.21638/spbu23.2022.409.

4. Соколов А. В., Барский Я. В. Интернет-активизм как феномен цифровизирующейся гражданской активности // Власть. 2021. Т. 29, № 6. P. 42–47. DOI: 10.31171/vlast.v29i6.8676.

5. Coleman S. The Is and the Ought of Democracy // European Journal of Communication. 2023. Vol. 38(2). P. 195–199. DOI: 10.1177/02673231231163750.

6. Bright J., Hale S., Ganesh B., Bulovsky A., Margetts H., Howard P. Does

Campaigning on Social Media Make a Difference? Evidence From Candidate Use of Twitter During the 2015 and 2017 U.K. Elections // Communication Research. 2020. Vol. 47(7). P. 988–1009. DOI: 10.1177/0093650219872394.

7. Zuboff S. Surveillance Capitalism and the Challenge of Collective Action // New Labor Forum. 2019. Vol. 28(1). P. 10–29. DOI: 10.1177/1095796018819461.

8. Kreiss D., McGregor S. C. Technology Firms Shape Political Communication: The Work of Microsoft, Facebook, Twitter, and Google With Campaigns During the 2016 U.S. Presidential Cycle // Political Communication. 2018. Vol. 35(2). P. 155–177. DOI: 10.1080/10584609.2017.1364814.

